

TUTKIMUS JOUSTAVISTA ESTOMÄÄRÄYKSISTÄ EUROOPAN UNIONISSA

IMMATERIAALIOIKEUKSIEN TÄYTÄNTÖÖNPANO
OIKEUSKÄYTÄNTÖKOKOELMA



TIIVISTELMÄ

Tässä tutkimuksessa ja oikeuskäytäntökokoelmassa tehdään yleiskatsaus pysyviin ja joustaviin estomääräyksiin eli verkkosivustolle pääsyn estämisestä koskeviin määräyksiin EU:ssa ja tutkimukseen kuuluneissa jäsenvaltioissa. Yleiskatsaus perustuu kyselylomakkeisiin sekä tutkimukseen kuuluneiden jäsenvaltioiden oikeuskäytännön ja lainsäädännön vertailevaan arviointiin.

Estomääräysten **oikeusperustana** on sähköistä kaupankäyntiä koskevan direktiivin 18 artiklan 1 kohta, tietoyhteiskuntadirektiivin 8 artiklan 3 kohta ja teollis- ja tekijänoikeusdirektiivin 11 artikla. Useissa Euroopan unionin tuomioistuimen tuomioissa on vahvistettu estomääräysten yhteensopivuus EU:n oikeuden kanssa. Niissä myös tuetaan estomääräysten käytettävyyttä. Pysyviä estomääräyksiä on käytettävissä kaikissa tutkimukseen kuuluneissa jäsenvaltioissa, mutta joustavia estomääräyksiä ei, tai ainakaan niiden käytettävyyttä ei ole vielä testattu tutkimukseen kuuluneiden jäsenvaltioiden tuomioistuimissa.

Pysyvien ja joustavien estomääräysten käytettävyyden riippuu suurelta osin niiden henkilöiden **oikeuksien ja etunäkökohtien** asianmukaisesta **tasapainottamisesta**, joita nämä toimenpiteet koskevat. Tässä tasapainottamisessa otetaan huomioon eri perusoikeudet ja määräysten yleinen oikeasuhteisuus. Yleisesti ottaen pysyvien ja joustavien estomääräysten pitäisi perusoikeuksien tasapuolisuutta koskevan periaatteen mukaisesti olla käytettävissä vain, jos niiden täsmällisenä tavoitteena on rikkomuksen lopettaminen, jos niillä ei puututa suhteettomasti perusoikeuksiin, jos niillä ei määrätä kohtuuttomia velvoitteita välittäjille ja jos niissä otetaan huomioon liiallisen ja liian vähäisen estämisen riski.

Estomääräyksen saamista koskevat **vaatimukset** ovat erilaisia tutkimukseen kuuluneissa jäsenvaltioissa. Joitakin yhteisiä yleisiä vaatimuksia ja menettelysääntöjä sovelletaan kuitenkin useimmissa tutkimukseen kuuluneissa jäsenvaltioissa. Niissä on esimerkiksi osoitettava oikeudenhaltijan tilanne ja oikeuksien omistusoikeus, todisteet väitetystä rikkomuksesta sekä pyydetyn toimenpiteen oikeasuhteisuus, asianmukaisuus ja/tai kohtuullisuus.

Joustavia estomääräyksiä on annettu useimmissa tutkimukseen kuuluneista jäsenvaltioista, muun muassa Tanskassa, Irlannissa, Espanjassa, Ranskassa, Italiassa, Alankomaissa, Ruotsissa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Joustavia estomääräyksiä on kuitenkin tähän asti annettu tutkimukseen kuuluneissa jäsenvaltioissa rajallisesti. Useimmissa tutkimukseen kuuluneissa jäsenvaltioissa joustavista estomääräyksistä ei ole nimenomaista lakisääteistä määritelmää. Tuomioistuimet ovat siksi antaneet joustavia estomääräyksiä – ja määrittäneet niitä koskevat vaatimukset – tulkiten laajasti jo olemassa olevia sääntöjä. Joissakin tutkimukseen kuuluneissa jäsenvaltioissa (Irlannissa, Espanjassa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa) on joustavien estomääräysten alalajina otettu käyttöön **reaaliaikaisia estomääräyksiä**, joiden pääasiallisena tavoitteena on rajoittaa suoriin (urheilu)tapahtumiin liittyvien oikeuksien rikkomista. Toisissa tutkimukseen kuuluneissa jäsenvaltioissa reaaliaikaisia estomääräyksiä ei ole vielä käytettävissä tai ainakaan niiden käytettävyyttä ei ole vielä testattu tuomioistuimissa.

Joustavien estomääräysten soveltamisalaan kuuluvat aiheet, kohteena olevat välittäjät, kohteena olevat verkkosivustot sekä ajallinen ja alueellinen soveltamisala vaihtelevat tutkimukseen kuuluneissa jäsenvaltioissa. Tekijänoikeusloukkaus on näiden toimenpiteiden pääasiallinen kohde tutkimukseen kuuluneissa jäsenvaltioissa, mutta aiheille, joita joustava määräys voi koskea, ei näytä olevan erityisiä rajoituksia. Vaikka joustavia estomääräyksiä annetaan useimmissa tutkimukseen kuuluneissa jäsenvaltioissa tavallisesti internetyhteyden tarjoajille, näitä toimenpiteitä voidaan myös käyttää mitä tahansa välittäjäksi katsottua osapuolta vastaan tietoyhteiskuntadirektiivin 8 artiklan 3 kohdan ja teollis- ja tekijänoikeusdirektiivin 11 artiklan mukaisesti. Useimmissa tutkimukseen kuuluneissa jäsenvaltioissa ei rajoiteta estettävien verkkosivustojen määrää. Joustavia estomääräyksiä tai niiden kestoa ei säännellä lailla useimmissa tutkimukseen kuuluneissa jäsenvaltioissa, mutta näiden toimenpiteiden kestoa voidaan rajoittaa oikeuden päätöksillä. Yleisesti ottaen määräyksillä voidaan määrätä sisällön estämisestä riippumatta paikasta, jossa rikkomus on tapahtunut, tai paikasta, josta käyttäjät pääsevät rikkovaan sisältöön, kunhan toiminnan kohteena ovat jäsenvaltioiden kuluttajat ja verkonkäyttäjät.

Tutkimukseen kuuluneissa jäsenvaltioissa ei ole erityisiä menettelysääntöjä vaatimuksista, jotka koskevat pysyviä ja joustavia estomääräyksiä varten tarvittavia **todisteita** ja niiden hyväksyttävyyttä.

Estomääräysten täytäntöönpanossa keskitytään pääasiassa teknisiin ratkaisuihin ja täytäntöönpanokustannuksiin. Useimmissa tutkimukseen kuuluneissa jäsenvaltioissa määräyksessä tavallisesti täsmennetään käytettävä tekninen ratkaisu. Jos näin ei ole, kuten Espanjassa, Italiassa, Tanskassa, Ranskassa ja Ruotsissa, tuomioistuimet voivat kuitenkin ehdottaa teknisiä ratkaisuja, jotka vastaavat määräyksen soveltamisalaa. Yleisimpiä teknisiä ratkaisuja, joita estomääräyksissä käytetään tutkimukseen kuuluneissa jäsenvaltioissa, ovat sekä internetyhteyksikäytännön (IP) osoitteen että verkkotunnusjärjestelmän (DNS) estäminen. Tutkimukseen kuuluneissa jäsenvaltioissa on käsitelty estomääräysten täytäntöönpanon kustannuksia melko epä johdonmukaisesti. Tutkimukseen kuuluneiden jäsenvaltioiden suuressa enemmistössä välittäjät vastaavat estomääräyksen täytäntöönpanon kustannuksista. Harvinaisempaa on, että kustannukset voidaan jakaa välittäjän ja oikeudenhaltijoiden kesken tai osoittaa vain välittäjille.

Joustavien estomääräysten jatkotoimilla on tärkeä tehtävä toimenpiteiden tehokkuudessa ja yleisessä etunäkökohtien tasapainottamisessa. Joissakin tutkimukseen kuuluneissa jäsenvaltioissa on käytettävissä erityisiä menettelyjä pysyvien ja joustavien estomääräysten uusimiseen, päivittämiseen tai laajentamiseen, mutta niin ei ole kaikissa. Tutkimukseen kuuluneissa jäsenvaltioissa ei näytä tässä yhteydessä olevan erityisiä eroja pysyvien ja joustavien määräysten uusimista ja päivittämistä koskevien menettelysääntöjen välillä. Tutkimukseen osallistuneissa jäsenvaltioissa ei myöskään ole käytettävissä erityistä menettelyä, jolla pysyvä estomääräys voidaan muuntaa joustavaksi. Sen sijaan on käynnistettävä uusi menettely määräysten aiheellisuuden arvioimiseksi. Valtaosassa tutkimukseen kuuluneista jäsenvaltioista huolehditaan lisäksi määräyksen, sakkojen ja toistuvien seuraamusten valvonnasta. Kaikissa tutkimukseen kuuluneissa jäsenvaltioissa on myös käytettävissä oikeussuojakeinoja, joilla estomääräykset voidaan kyseenalaistaa perinteisten siviilioikeudellisten menettelysääntöjen mukaisesti. Oikeussuojakeinot ovat yleisesti määräyksen saaneiden välittäjien ja väitettyjen rikkojien käytettävissä. Muutamassa tutkimukseen kuuluneessa jäsenvaltiossa näitä oikeussuojakeinoja oli myös asianomaisten yksittäisten verkonkäyttäjien käytettävissä, joissakin jäsenvaltioissa ryhmäkanteen avulla.

Verkossa toimivia välittäjiä vastaan annettujen **määräysten ylikansallisen soveltamisalan** osalta äskettäisessä unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä todettiin, että EU:n oikeudessa ei säädetä maailmanlaajuisista toimenpiteistä eikä suljeta niitä pois. Sen sijaan kansallisten tuomioistuinten tehtävänä on päättää, voidaanko ylikansallisia määräyksiä antaa sen mukaan, miten niissä tasapainotetaan perusoikeuksia ja sovelletaan kansainvälisiä sääntöjä. Tässä tapauksessa

estomääräysten on oltava kohdennettuja ja nimenomaisia eikä niiden alueellinen soveltamisala saa olla laajempi kuin on tarpeen niiden tavoitteen saavuttamiseksi perusoikeuksien tasapainottamisen ja kansainvälisen oikeuden, muun muassa kohteliaisuusperiaatteen, mukaan.

Pysyvää ja joustavaa estoa koskevassa oikeuskäytännössä on useita esimerkkejä **oikeudellisesta lomittumisesta** tutkimukseen kuuluneiden eri jäsenvaltioiden kansallisissa tuomioistuimissa. Oikeudellinen lomittuminen voidaan katsoa epävirallisen rajatylittävän yhteistyön muodoksi, ja sitä voi tapahtua, kun kansalliset tuomioistuimet viittaavat muilla oikeudenkäyttöalueilla annettuihin tuomioihin.

Toinen tärkeä tekijä estomääräysten käytettävyyden, soveltamisalan ja oikeasuhteisuuden arvioinnissa on niiden **tehokkuus** rikkomusten vähentämisessä. Estomääräysten tehokkuutta ei yleisesti ottaen ole nimenomaisesti arvioitu tutkimukseen kuuluneissa jäsenvaltioissa. Tehokkuus ei näytä edellyttävän täydellistä onnistumista, kunhan oikeussuojakeino estää riittävän tehokkaasti verkkokäyttäjien pääsyn rikkovaan sisältöön. Joillakin oikeudenkäyttöalueilla tehokkuus katsotaan lisävaatimukseksi, kun perustellaan kohdennettuja ja nimenomaisia estomääräyksiä, joissa tasapainotetaan oikeudenmukaisesti perusoikeuksia ja määrätään yhteydentarjoajille ja muille välittäjille oikeasuhteisia velvoitteita, jotka eivät ole kohtuuttomia.

Yleiskatsaus pysyviin ja joustaviin estomääräyksiin EU:ssa ja tutkimukseen kuuluneissa jäsenvaltioissa osoittaa, että EU:n jäsenvaltioissa on käytössä erilaisten toimintamallien monimutkainen verkosto, josta on toisinaan vaikea saada selkoa. Tätä taustaa vasten tutkimuksessa esitetään keskeisiä havaintoja, joita voidaan käyttää viitteenä alan tulevassa toimintalinjojen ja käytäntöjen kehittämisessä.